

Kompetence opatrovníka u klientů v pobytových zařízeních sociálních služeb

Veřejný ochránce práv od začátku letošního roku provádí systematické návštěvy domovů pro seniory a domovů se zvláštním režimem. Řada klientů těchto zařízení má upravenou způsobilost k právním úkonům. Ochránce se tedy zajímá i o spolupráci mezi zařízením a opatrovníky a zjišťuje mj. to, k jakým úkonům týkajícím se klienta vyžaduje zařízení souhlas opatrovníka.

V rámci doposud provedených návštěv ochránce zjistil řadu pochybení, která spočívají v tom, že opatrovníci překračují své kompetence a často rozhodují v otázkách, které nelze považovat za právní úkony.¹ Níže budou rozebrána pochybení, se kterými se ochránce aktuálně setkává nejčastěji, případně pochybení, která lze označit za přehnaný exces. Nejprve však stručně teoretický základ.

Zásadní je vyjasnění toho, **co je právní úkon**. Dle stávajícího znění občanského zákoníku² je právní úkon „*projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.*“ Právním úkonem je tedy například uzavření smlouvy (kupní, pracovní) či souhlas s poskytnutím zdravotních služeb. **Způsobilost k právním úkonům** je pak schopnost vlastním jednáním (vlastními právními úkony) získávat práva a brát na sebe povinnosti. Je-li osoba omezena či zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům, soud jí ustanoví **opatrovníka**, který za ni činí rozhodnutí v těch záležitostech (činí za ni ty právní úkony), kde k tomu dotčená osoba není způsobilá sama. Rozsah opatrovníkových práv a povinností se odvíjí od rozsahu omezení způsobilosti k právním úkonům.³ Opatrovník osoby má za úkol jednat v zájmu opatrovaného. Měl by znát potřeby a názory opatrovaného a při provádění právních úkonů respektovat jeho vůli, pokud to není v rozporu se zájmy opatrovaného.⁴

Ke zjištěným pochybením. Velmi často se ochránce setkává například s tím, že zařízení vyžaduje po opatrovnících **souhlasy s použitím postranic** (zábran u lůžka). Souhlas s nasazením od opatrovníka či příbuzného je zcela nerelevantní a nemá vliv na legitimitu jejich užití. Nasazení postranic může pro klienta představovat omezení v pohybu. Míra tohoto omezení se odvíjí od klientovy pohyblivosti (klienta, který je trvale upoután na lůžko postranice neomezují vůbec). Znamená to, že pokud by klient mohl sám z lůžka vstát, ale brání mu v tom nasazené postranice, je jeho volný pohyb omezován. I to je však legitimní, pokud jsou užity jako bezpečnostní opatření.

¹ K tomuto tématu viz např. MPSV: Standardy kvality sociálních služeb. Výkladový sborník pro poskytovatele, s. 54. Dostupné on-line: (http://www.mpsv.cz/files/clanky/5966/4_vykladovy_sbornik.pdf).

² Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Nový občanský zákoník účinný od 1. ledna 2014 používá termín právní jednání (§ 545 a násl. nového občanského zákoníku).

³ Nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník), který má nabýt účinnosti od ledna 2014, používá místo způsobilosti k právním úkonům termín „svéprávnost“. Nově nebude možné osobu zcela zbavit svéprávnosti, ale soudy ji budou moci pouze omezit.

⁴ Více viz Veřejný ochránce práv: Výkon opatrovnictví. on-line: (<http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/vykon-opatrovnictvi/>).

Účelem jejich užití musí být zabránění pádu klienta (existuje tedy odůvodněná obava) a mírnější prostředky prevence pádu jsou nedostatečné (snížení lůžka, matrace vedle lůžka apod.). Jsou-li tyto podmínky naplněny, případný souhlas opatrovníka či příbuzného je zcela nerelevantní. Pokud naopak naplněny nejsou, souhlas nemůže nezákonnost omezení v pohybu zhojit.⁵

Ochránce rovněž narazil na případ, kdy opatrovník klientovi **zakazoval přijímat v zařízení návštěvy určitých osob**. Ani návštěva není právním úkonem a opatrovník tímto překračuje své kompetence. Přijímání návštěv v zařízení je navíc realizací práva na rodinný či soukromý život, což je základní právo chráněné např. Listinou základních práv a svobod⁶ nebo Evropskou úmluvou.⁷

Právním úkonem není ani **vycházka klienta mimo zařízení** a praxe, kdy opatrovník opatrovanému vycházky povoluje, případně zakazuje, je rovněž nepřijatelná. Zde dochází kromě zásahu do práva klienta na soukromí rovněž k omezování osobní svobody. Pokud by klientovi hrozilo při samostatné vycházce reálné nebezpečí (klient je zmatený, dezorientovaný apod.), je na zaměstnancích zařízení, aby toto nebezpečí vyhodnotili a minimalizovali (například poskytnutím doprovodu klientovi).

V jednom případě se ochránce setkal s tím, že opatrovník **uděloval souhlas s výletem klienta do zoo**. Výlet do zoo rovněž není právní úkon. Opatrovník sice disponuje finančními prostředky opatrovaného, ze kterých je třeba výlet zaplatit, což ovšem neznamená, že může dle vlastní (své)volné úvahy rozhodovat o tom, jak s nimi bude hospodařeno. Primárním vodítkem pro něj musí být zájem klienta. Pokud se chce opatrovaný zúčastnit výletu, opatrovníkovi nepřísluší výlet povolit či zakázat. Jediný představitelný důvod, proč finanční prostředky na výlet neuvolnit, by mohla být špatná finanční situace opatrovaného (zadluženost, nedostatek financí). Ani to však neznamená, že smí výlet zakázat, pokud by jej např. byl schopný zaplatit někdo jiný (poskytovatel ze svých zdrojů, přítel opatrovaného, atp.).

Obdobná situace nastane, pokud **opatrovník stanovuje, kolik cigaret může opatrovaný vykouřit, či zda smí pít alkohol**. Nejde o právní úkony a opět zde dochází k vměšování do soukromí klienta. Existují-li akutní zdravotní důvody, proč je nutné kouření omezit, je na lékaři, aby toto doporučil. Dále je možné s množstvím vykouřených cigaret pracovat v rámci individuálního plánu, což je činnost podléhající určitým odborným nárokům na sociální práci a není to realizace jednostranných zákazů a povolení.

Závěrem odkazuji na volně dostupné zdroje, které se problematikou kompetencí opatrovníka zabývají. Jde např. o publikaci *Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování*, kterou vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2013,⁸ či materiály týkající se změn v právní úpravě

⁵ K problematice legitimního užití postranic coby bezpečnostního opatření viz Veřejný ochránce práv: Extrakty ze zpráv z návštěv zařízení pro seniory (srpen 2013), s. 14 – 15. Dostupné on-line: (http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/zarizeni-socialnich-sluzeb-shrnuti.pdf).

⁶ Čl. 10 odst. 2 usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod.

⁷ Čl. 8 odst. 1 sdělení č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁸ Dostupné on-line: (http://www.mpsv.cz/files/clanky/15053/manual_opatrovnictvi.pdf).

opatrovnictví od ledna 2014 na stránkách Národního centra podpory transformace sociálních služeb.⁹ K problematice střetu zájmů mezi opatrovníky a opatrovanými, kteří jsou klienty domovů pro osoby se zdravotním postižením, odkazují na zprávu z návštěv těchto zařízení publikovanou na webových stránkách veřejného ochránce práv.¹⁰

JUDr. Adéla Hradilová

---

⁹ Dostupné on-line:

(http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=41400&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=ArticleDetail&pst=ArticleDetail&p1=OID_INT_8984&p2=ShowDocInfo_BOOL_True&p3=RoundPanel_BOOL_True&acode=66737172).

¹⁰ Viz Veřejný ochránce práv: Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením, říjen 2009, s. 80-81. Dostupné on-line: (<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/z-cinnosti-ombudsmana/zpravy-z-navstev-zarizeni/>).